

El llum d'oli

(ALDC, II, 336. El llum d'oli)

Sembla que la forma més antiga és *cresol*, potser de *CRUCEOLUM, var. de CRUCIBULUM ‘vas amb brocs, de forma semblant a una creu’, documentat des del s. XIII i estès per tot el val. i tort., amb eventual sonorització de l’oclusiva inicial (*gresol* 49, *gresolet* 38) i amb un femení *cresola* 152, 153, de dimensió més gran que el *gresol*, d’acord amb el valor augmentatiu dels femenins (*anella/anell*, *saca/sac*, etc.). Va rebre la competència de *llumener* (“cresol o llumaner”, O. Pou, s. XVI) (< llat. vg. LUMINARIU), a voltes amb determinant (*llumener d’oli* 84, 96, 97, *llumener de broc* ‘de broc’ 84) o en forma femenina (*llumenera* 62). Condicionen diferents noms: a) el contingut: *llum d’oli* (amb les var. *llum a oli* 6; *llum amb oli* 12; *llum en oli* 129, *llum d’oli al candil* 90); b) la corba per a penjar l’estri: *llum de ganxo*, *ganxet* 166 o *llum de penjar* 50; c) el plat quadrangular amb becs on va el ble, *llum d’encruia*, compost del segment *en-* i *cruia* (< *cruïya* < llat. *CRUCICULA), segment que potser es deuria a una

homonimització amb *encrua* ‘enclusa’ en mall. i men., i *llum de bombeta* 67, per la forma arrodonida de la cassola; els sintagmes lexicalitzats es poden reduir al nucli, *llum* 7, 11, 31, 73, 115. *Candil*, de la franja ponentina i del Matarranya, és manlleu al castellà o aragonès (també *candil d’oli* 89, 102), com ho és *làmpara d’oli* 108; *lampa* 7 és tributari al francès *lampe* (també *lampa a oli* 9; *lampa d’oli* 10).

Altres noms puntuals: *setrill* 92, per una certa semblança amb el bec i contingut d’oli d’aquest estri; *cremallós* 14, relacionat amb *cremar*; *llàntia* 69, 85, i *llanterna* 92, genèrics.

Gresol ‘llum d’oli’ era l’única forma present al DG (1932, 1954), completada des del DIEC₁ (1995) amb *cresol* com a var. secundària; a la vista de les isoglosses i de la documentació, sembla que *cresol* hauria d’haver estat la var. prioritària.

